

Stanisław Frybes

"Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji", Krzysztof Dunin-Wąsowicz, Wrocław 1952, Wydawnictwo Naukowe im. Ossolińskich, Studia Historycznoliterackie Instytutu Badań Literackich PAN... : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 44/3-4, 379-381

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Poruszyłem główne wątpliwości czy zastrzeżenia, jakie wzbudziła u mnie lektura *Sporu o Mickiewicza*. Dotyczyły one, jeśli mieć na uwadze całą książkę, pewnych szczegółowych problemów. Po tym, co się już o książce powiedziało, i to pośrednio świadczy, jaki sens się jej przypisuje: ukazała drogę. Po niej musi dalej kroczyć twórczo nowa mickiewiczologia.

Samuel Sandler

Krzysztof Dunin-Wąsowicz, CZASOPIŚMIENICTWO LUDOWE W GALICJI. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, s. 297. Wrocław 1952. *Studia Historycznoliterackie* Instytutu Badań Literackich PAN pod red. Jana Kotta. T. 15.

Praca Wąsowicza, wydana w serii Studiów Historycznoliterackich IBL PAN, budzi zainteresowanie historyka literatury z kilku względów. Brak opracowań poświęconych czasopiśmiennictwu jest znaną bolączką naszej nauki. Nie mamy również ani jednego studium poświęconego literaturze dla chłopca, a literatura taka — tworzona zresztą najczęściej dla określonych celów klasowych warstw posiadających — była w drugiej połowie w. XIX obfita (prze-róbki utworów wielkich pisarzy, odpowiednio spreparowane opowieści budujące, zwłaszcza żywoty świętych itp.).

O sprawie chłopskiej zresztą, z jednej strony, a o prasie i literaturze zaboru austriackiego — z drugiej, wiemy w ogóle stosunkowo niewiele. Wąsowicz zaczyna swą pracę od stwierdzenia, że historia ruchu ludowego, podobnie jak historia prasy w Polsce, nie zostały dotychczas zbadane w stopniu wystarczającym. Dodajmy ponadto, że w zakresie wiedzy historycznoliterackiej Galicja nie miała swego Chmielowskiego, który by z pozytywistyczną dokładnością rejestrował bieżące zjawiska życia kulturalno-literackiego. W interesie rządzącej Galicją klasy arystokratyczno-obszarniczej leżało natomiast pomijanie milczeniem oburzających stosunków na tamtejszej wsi i tego wszystkiego, co się z problemem chłopskim łączyło.

Polonista chciałby znaleźć w pracy Wąsowicza nie tylko informacje źródłowe, ale i zarysowanie problematyki historycznoliterackiej, wiążącej się ze sprawami czasopism ludowych, wreszcie przykład rozwiązywania poważnych trudności metodologicznych, przed którymi staje w swej pionierskiej pracy badacz zajmujący się czasopiśmiennictwem.

Wobec tych szerokich nadziei, jakie budzić może publikacja wydana w serii prac historycznoliterackich, stwierdzić trzeba od razu, powołując się zresztą na wypowiedź autora we wstępie do omawianej książki (s. 8), że zajmuje się on przede wszystkim analizą ideologii i omówieniem roli politycznej czasopiśmiennictwa ludowego, rozumianego szeroko jako prasa dla chłopca i prasą przez chłopów wydawana. Jako historyk przeprowadza Wąsowicz swoje rozważania na tle szeroko potraktowanej historii ruchu ludowego w Galicji, natomiast problematykę kulturalno-literacką uwzględnia na drugim planie i tylko w takim stopniu, w jakim jest mu to potrzebne do solidnego i szczegółowego omówienia zawartości opracowanych czasopism.

Praca Wąsowicza ma więc wyraźnie charakter historyczny i historycy na właściwym miejscu zajmą się na pewno pełniejszą jej analizą i oceną

od tej strony. W niniejszej recenzji chciałbym omówić przede wszystkim sprawę przydatności książki Wąsowicza dla historyka literatury.

Rozdział wstępny zawiera omówienie opracowań historycznych dotyczących ruchu ludowego i zagadnień czasopiśmiennictwa w drugiej połowie XIX wieku. Z kolei daje autor przegląd wykorzystanych przez siebie źródeł. Jest to cenna część wstępu, znajdujemy w niej bowiem informacje o mało znanych lub trudno dziś dostępnych materiałach, jak np. zbiór papierów po Bolesławie i Marii Wysłouchach, pamiętniki wybitnych działaczy chłopskich (J. Stapińskiego, J. Dąbskiego, J. Bojki), teki Bobrzyńskiego i Lasockiego itd. Uzupełnieniem niejako tego omówienia jest obszerna bibliografia książek, a zwłaszcza broszur i artykułów wykorzystanych przez autora — istna kopalnia informacji bibliograficznych dotyczących problematyki galicyjskiej. Trzeba tu podkreślić wszechstronne zorientowanie autora w źródłach drukowanych i rękopiśmiennych oraz wskazać użyteczność uwag wstępnych i zestawienia bibliograficznego dla ludzi pracujących nie tylko nad dziejami politycznymi, ale i nad literaturą Galicji.

Rozdział pierwszy książki Wąsowicza, poświęcony omówieniu sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej Galicji pod koniec w. XIX, przynosi próbę — o ile to umiem ocenić, na ogół udaną — interpretacji tego okresu. Zawiera też wyjątkowe wprost, nagromadzenie (niejednokrotnie kosztem względów kompozycyjnych) informacji o epoce. Będą one pomocne poloniście do pełnego zrozumienia realiów utworów literackich o tematyce z życia chłopów galicyjskiego (np. powieści Sewera, Orkana, Kruczkowskiego).

Rozdział drugi, dotyczący początków działalności politycznej chłopów w Galicji w dobie autonomicznej i początków prasy ludowej, zawiera interesujące i cenny zarys rozwoju działalności politycznej chłopów, natomiast dzieje pierwszych czasopism wydawanych dla wsi przedstawione są w nim raczej informacyjnie, sprawozdawczo. Prasa ta ma, co prawda, z zasady charakter solidarystyczno-moralizatorski, ale jej funkcja społeczna (także w kręgu drobnomieszkańskich wydawców) zasługiwałaby może na obszerniejsze opracowanie.

Dopiero rozdział trzeci otwiera właściwą, monograficzną część pracy. Dzieje Przeglądu Społecznego, wydawanego przez Bolesława Wysłoucha w latach 1886—1887, a następnie Przyjaciela Ludu, który ukazywał się w latach 1889—1914, początkowo pod redakcją Wysłoucha, a od roku 1902 pod redakcją Jana Stapińskiego, wypełniają sześć kolejnych, zasadniczych rozdziałów, w których na tle rozwoju ruchu ludowego przedstawia autor wyczerpująco historię czasopism, ich zawartość, ewolucję ideologiczną, wymienia oraz charakteryzuje współpracowników. Walorem pracy jest tu także wykorzystanie nowego materiału źródłowego, przede wszystkim korespondencji (m. in. nie publikowanych listów Orkana, Kasprowicza, Konopnickiej). Przyjaciel Ludu, pismo początkowo o charakterze oświatowym, wydawane przez postępowych inteligenckich patronów ruchu ludowego, przeobraża się z czasem w bojowy organ mas chłopskich walczących o likwidację pozostałości ustroju feudalnego, o pełnię praw politycznych. W rozwoju swym wydawcy i redaktorzy pisma nie doszli jednak do pozycji rewolucyjnej walki z ustrojem kapitalistycznym. W okresie przejścia Polskiego Stronnictwa Ludo-

wego na platformę współpracy z konserwatystami (1908—1912) *Przyjaciela Ludu* staje się obrońcą interesów bogatego chłopstwa.

Rozdział ósmy książki Wąsowicza omawia radykalizację *Przyjaciela Ludu* na tle rozłamu w ruchu ludowym w roku 1913. Dwa rozdziały końcowe charakteryzują prasę ludową ugrupowań reakcyjnych oraz prasę związaną z ruchem socjalistycznym. Ocena ideologiczna niektórych czasopism, zwłaszcza *Przeglądu Społecznego*, nadawałaby się może do szczegółowej dyskusji, co zapewne uczynią historycy.

Książka Wąsowicza, szczególnie w rozdziałach poświęconych *Przeglądowi Społecznemu* i *Przyjacielowi Ludu*, jest przykładem solidnej, pełnej, warsztatowej roboty historycznej, przynoszącej i poloniście — zwłaszcza interesującemu się literaturą ludową lub literaturą zaboru austriackiego — wiele niezbędnych wiadomości. Autor omawia np. działy literackie opracowanych czasopism, informuje dokładnie o tym, kto i co drukował z zakresu literatury pięknej. Indeks książki Wąsowicza zaprowadzi nas na ślady powodzenia utworów Konopnickiej, Orzeszkowej, Iwana Franki, Orkana, wczesnej twórczości Kasprowicza w prasie ludowej. Książka przynosi także cenne wiadomości o tak mało znanych pisarzach chłopskich.

Recenzentowi nasuwa się tu jednak problem, który wykracza poza ramy omówienia książki Wąsowicza. W zakresie tematyki objętej tytułem recenzowanej pracy mieszczą się i zagadnienia historycznoliterackie, takie np., jak kształtowanie się twórczości literackiej pewnych pisarzy pod wpływem współpracy z czasopiśmiennictwem ludowym itp. Problematyki tej, ani nawet tego typu, Wąsowicz nie stawia w swej książce — nie leży ona w zakresie jego zainteresowań. Otóż, tak jak słuszną wydaje się rzeczą, by problematyką społeczno-polityczną czasopism (nawet czasopism literackich) zajmował się właśnie historyk, mający do tego pełniejsze przygotowanie, tak równocześnie praca nad czasopiśmiennictwem jest chyba przykładem tematu nadającego się szczególnie do opracowania kolektywnego w mieszanym gronie specjalistów różnych zakresów. Pierwszy krok w tym kierunku został zrobiony: praca historyczna ukazuje się w ramach cyklu historycznoliterackiego. Następnym krokiem w badaniach nad czasopiśmiennictwem powinien być chyba przykład kolektywnej współpracy naukowej historyków i historyków literatury.

Stanisław Frybes